

**Потребление на електроенергия от домакинствата,
присъединени към мрежата на „ЕВН България
Електроразпределение” ЕАД в периода 2009-2014 г.**

юни 2015

Докладът е изготвен с финансовата и техническа подкрепа на „ЕВН България” ЕАД

Автор: Калоян Стайков

Редактор: д-р Десислава Николова

Институт за пазарна икономика

www.ime.bg

Съдържание

Увод.....	3
1. Потребление на домакинствата	4
1.1. Дял на домакинствата със средно и високо потребление.....	4
1.2. Потребление по групи домакинства.....	7
1.3. Средно потребление на домакинство	9
1.4. Средна сметка за електроенергия	9
2. Енергийни помощи и енергийна бедност	12
2.1. Енергийна бедност	13
2.2. Забавени плащания на домакинства и прекъсвания на електрозахранването.....	13
Изводи и заключения	14

Графики и таблици

Графика 1. Дял на домакинствата с месечно потребление до 500 КВтч от всички домакинства (изкл. такива с нулево потребление) в мрежата на ЕВН, средно 2009-2014 г.	5
Графика 2. Дял на домакинствата с месечно потребление над 500 КВтч от всички домакинства (изкл. такива с нулево потребление) в мрежата на ЕВН, средно 2009-2014 г.	6
Графика 3. Дял на домакинствата с месечно потребление до 500 КВтч (без тези с нулево потребление) и дял на консумираната от тях електроенергия, средно за периода 2009-2014 г. .	8
Графика 4. Дял на домакинствата с месечно потребление над 500 КВтч (без тези с нулево потребление) и дял на консумираната от тях електроенергия, средно за периода 2009-2014 г. .	9
Таблица 1. Изменение на крайните цени, средното потребление и средната стойност на сметката за електроенергия на домакинствата през 2014 г. в сравнение с 2009 г.	10
Таблица 2. Промяна в цените на избрани стоки, инфлацията (измерена чрез Хармонизирания индекс на потребителските цени) и компенсацията на наетите лица през 2014 г. в сравнение с 2009 г.....	11

Увод

Секторът на електроенергетиката в България преживя редица трудности през последните години, които изведоха на преден план слабостите на законодателството и регулациите, свързани с него. Опитът от последните години доведе до редица промени, които обаче в голяма степен не се отличават от регулаторните и законодателните практики от предходните години. Те клонят повече към популизъм, отколкото към експертни реформи, насочени към стабилизиране на сектора и намиране на баланс между интересите на компаниите в него и крайните потребители.

Поддържането на изкуствено ниски цени за домакинствата винаги е обосновавано със „социалната поносимост“ на цената на електроенергията, но липсват обективни аргументи в тази посока – колко домакинства изпитват затруднения с плащането на сметките си за електроенергия; каква е причината; възможно ли е да се предприемат мерки за намаляване на сметките за отопление на затруднените потребители и т.н. Независимо дали групата на домакинства със затруднения е голяма или малка, тя не може да оправдае поддържането на изкуствено ниски крайни цени, тъй като по този начин се субсидират всички потребители, независимо дали имат затруднения или не. Нещо повече, изкуствено ниските цени на електроенергията създават грешни стимули и могат да доведат до по-високо потребление. Целта на този анализ е да идентифицира групата потребители, при които могат да се наблюдават потенциални затруднения с плащането на сметките за ток и да се открият причините.

От години е известно, че крайните цени на електроенергията се използват като инструмент в социалната политика на правителствата в България, въпреки че по този начин се нарушават както пазарните взаимоотношения, така и нормативните актове в страната. Независимо от това, увеличаването на цената без да са анализирани и отчетени социалните последици от това, би имало не по-малко негативни ефекти. За да се адресира този потенциален проблем, както и да се увеличи инструментариумът на социалната политика в страната, анализът изследва т.нар енергийна бедност и международното развитие на разбирането за енергийна бедност. Резултатите от анализа показват, че средногодишният дял на домакинствата с ниско и средно потребление е около 85%, а консумираната от тях електроенергия – около 61%, докато делът на домакинствата с високо потребление е около 15%, а консумираната електроенергия – около 39%. С други думи малък дял от потребителите консумират голяма част от електроенергията. Сериозен ръст на дела на потребителите с месечна консумация на електроенергия над 500 KВтч се наблюдава в резултат на настъпването на отоплителния сезон. Увеличението на тези потребители в пика на сезона достига 25% от всички потребители. Именно това е и групата, която е потенциално застрашена от трудности при заплащане на сметките за електроенергия, макар да е необходим по-задълбочен анализ, който да идентифицира точно при каква част от тези потребители подобен проблем може да се материализира.

Друго възможно приближение за дела на енергийно бедните, които изпитват затруднения да си платят сметките за ток въпреки инструментариума на социалната система, идва от данните за домакинствата със забавено плащане на сметките за електроенергия или преустановено снабдяване с електроенергия. Прегледът на данните показва, че закъсненията при плащане на сметки за електроенергия и преустановяване на снабдяването с такава са изолиран феномен, от което следва, че за разрешаването му е необходим фокусиран подход. В същото време социалната политика изглежда неподготвена да адресира този проблем, тъй като тя не прави разлика между доходна бедност и енергийна бедност.

1. Потребление на домакинствата

Електроразпределителното дружество „ЕВН България Електроразпределение“ ЕАД отговаря за експлоатацията и поддръжката на електроразпределителните мрежи на средно и ниско напрежение в областите Бургас, Кърджали, Пазарджик, Пловдив, Сливен, Смолян, Стара Загора, Хасково и Ямбол. На територията на тези области дружеството доставя ток на повече от 1 млн. домакинства (ако не се броят такива с нулево потребление), като точният им брой варира през годините. Независимо от това делът на домакинствата със сравнително по-ниско и сравнително по-високо потребление на електроенергия е почти постоянен в периода 2009-2014 г.

1.1. Дял на домакинствата със средно и високо потребление

Използваната от Евростат методология¹ разделя домакинствата на пет групи в зависимост от тяхното годишно потребление на електроенергия. Разделението е както следва:

- много малки – до 1000 КВтч
- малки – между 1000 и 2500 КВтч
- средни – между 2500 и 5000 КВтч
- големи – между 5000 и 15 000 КВтч
- много големи – над 15 000 КВтч

По технически съображения, свързани със събирането на данни за потребителите, присъединени на територията на ЕВН, за целта на анализа домакинствата в България са разделени в две големи групи: малки и средни – със средномесечно потребление до 500 КВтч или годишно потребление до 6000 КВтч, и големи – със средномесечно потребление над 500 КВтч и съответно годишно потребление над 6000 КВтч.

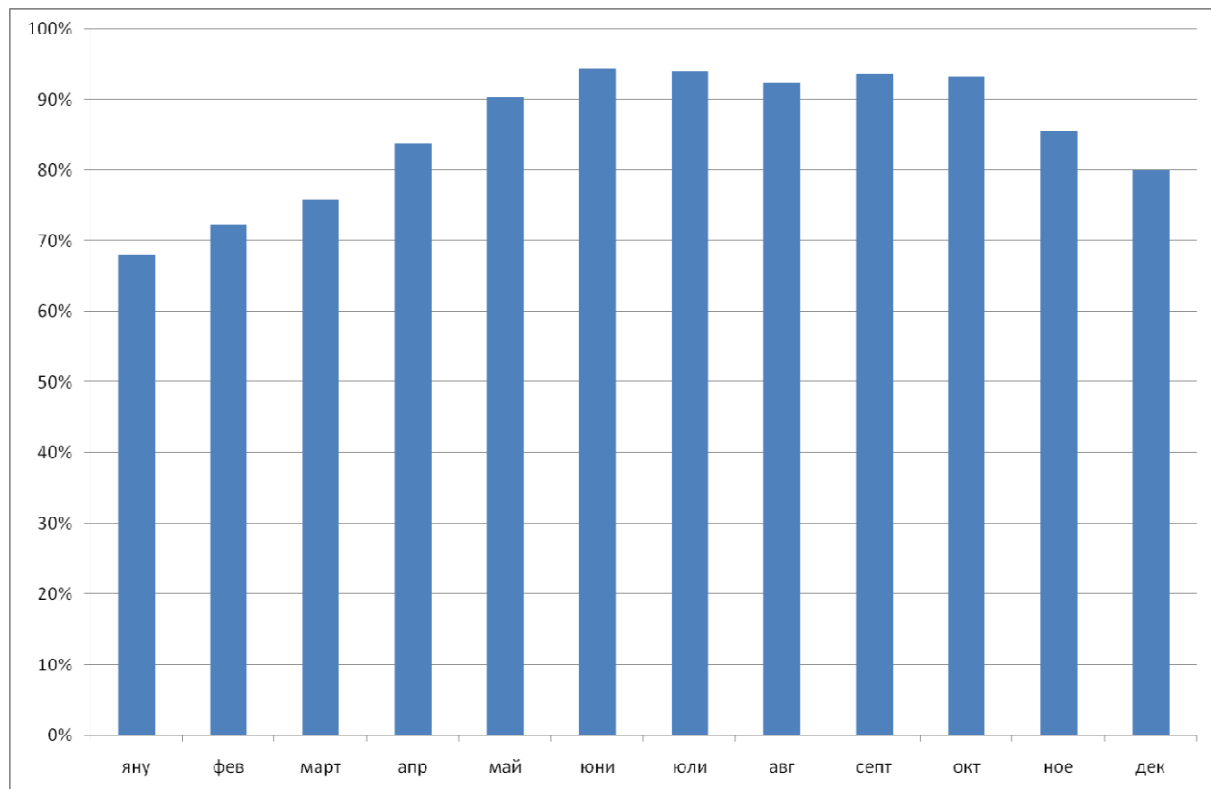
Прави впечатление, че в зависимост от месеца на годината тези групи заемат почти постоянен дял от всички потребители. Така например делът на домакинствата с консумация до 500 КВтч (Графика 1) варира между 67% и 95% от всички домакинства, в зависимост от месеца, а делът на домакинствата с консумация над 500 КВтч (Графика 2) варира между 5% и 33%.

При малките и средните потребители прави впечатление, че делът на домакинствата с месечно потребление до 150 КВтч бележи увеличение в периода януари-август, което може да се обясни със затоплянето на времето и възобновяване използването на непостоянни жилища, например вили, които дотогава са били с нулева консумация. Огледално намалява и броят на домакинства с нулева консумация.

Същата тенденция се наблюдава и при домакинствата с потребление между 151 и 300 КВтч, която обаче продължава до октомври, след което броят им рязко спада. Различната продължителност на тенденцията при двете групи потребители може да се обясни именно с това, че ползващите вили намаляват след края на август, което води до увеличение на потреблението в постоянните им домове и съответно ръст при абонатите с нулево потребление.

¹ http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/nrg_pc_204_esms.htm

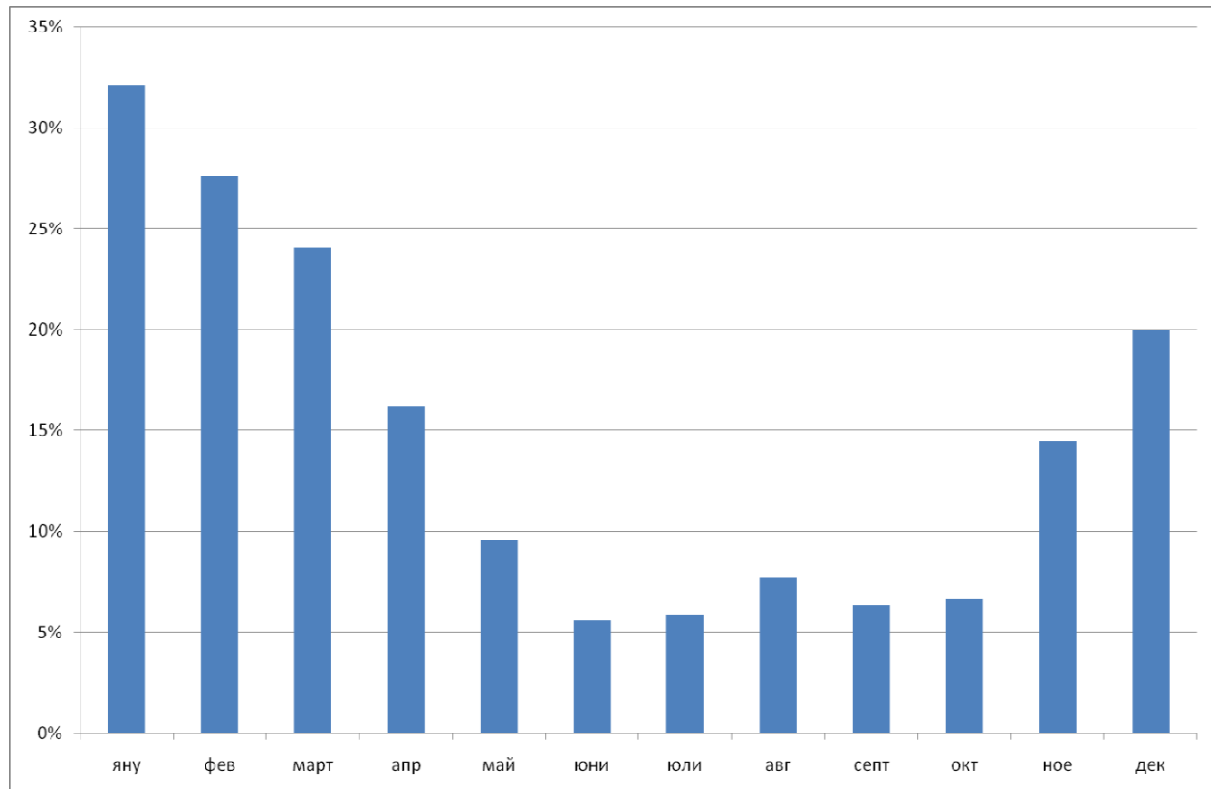
Графика 1. Дял на домакинствата с месечно потребление до 500 КВтч от всички домакинства (изкл. такива с нулево потребление) в мрежата на ЕВН, средно 2009-2014 г.

Източник: „ЕВН България Електроснабдяване“ ЕАД

Делът на домакинствата с потребление над 500 КВтч плътно следва отоплителния сезон – увеличават се в периода ноември-януари, след който рязко намаляват с повишаването на температурите. Свързаният с отоплителния сезон дял на домакинствата е труден за изчисление, но за приближена стойност може да се използва разликата между дела на домакинствата с високо потребление през януари, когато е най-висок, и същия през юни, когато е най-нисък. От нея трябва да се приспадне и промяната в дела на домакинствата с нулево потребление.

Графика 2. Дял на домакинствата с месечно потребление над 500 КВтч от всички домакинства (изкл. такива с нулево потребление) в мрежата на ЕВН, средно 2009-2014 г.

Източник: „ЕВН България Електроснабдяване” ЕАД

Ако се приеме, че домакинствата с високо потребление през юни запазват също високо потребление и през останалите месеци, тогава може да се изчисли максималният дял на домакинствата, които преминават в групата с консумация над 500 КВтч в резултат от започването на отоплителния сезон. Делът им варира в различните месеци, но за целта на анализа ще вземем максималния им дял, който се наблюдава през януари. За целта е използвано съотношението на всяка група домакинства, включително тези с нулево потребление, към средногодишния брой домакинства с потребление, различно от нулево.

От изчисленията се вижда, че делът на домакинствата с потребление между 501 и 1000 КВтч през януари е с 15,8 пр.п. по-висок в сравнение с юни, а при тези с потребление над 1000 КВтч увеличението е близо 9,8 пр.п. С други думи в резултат на понижаването на температурите 25,7%² от домакинствата преминават от групата с потребление до 500 КВтч в групата с високо потребление. Други 3,2% от домакинствата с ниско и средно потребление преминават в групата с нулево потребление. Тези домакинствата, включват както ваканционни жилища, така и такива с относително нисък брой членове, които временно се преместват да живеят при близки, за да спестят разходи за отопление през зимния сезон – например възрастен родител, който временно се премества при децата си през зимата.

Предвид че социалното напрежение, свързано с цените на електроенергията за домакинствата, е концентрирано единствено през месеците януари и февруари, независимо че ценовото

² Делът на домакинствата с увеличено потребление е изчислен като съотношението между разликата в броя на домакинства с високо потребление през януари спрямо юни и средногодишния брой домакинства с потребление, различно от нулево

решение на Държавната комисия за енергийно и водно регулиране (от 2015 г. – КЕВР) влиза в сила от юли, то с висока степен на сигурност може да се направи заключението, че първото е свързано изцяло с по-високите сметки, свързани с отоплителния сезон. Предвид данните за дела на домакинствата с увеличение на потреблението в резултат на отоплителния сезон се вижда, че този проблем е концентриран в около 25% от домакинствата.

Разбира се, не е задължително всички тези 25% от домакинствата да изпитват трудности с плащането на сметките си за ток, но този процент е своеобразна горна граница на потенциално затруднените домакинства. Причините за това значително изменение в потреблението през отоплителния сезон са разнообразни. Без анализът да претендира за изчерпателност, те могат да включват както липса на някои от алтернативните начини на отопление (например, липса на централно или локално отопление или газификация), така и съзнателен избор на отопление с електроенергия поради удобство, ниските цени в сравнение с тези за централно отопление, високи доходи. Именно поради разнообразните предпоставки, предопределящи делът на домакинствата, които се отопляват с електроенергия, не може да се приеме, че всички домакинства с повишено потребление на електроенергия през отоплителния сезон изпитват затруднения при заплащането на сметките за ток. Определянето на точния брой домакинства, които изпитват затруднения, трябва да е обект на фокусиран и задълбочен анализ, въз основа на обективни критерии.

В краткосрочен план определянето на точния им брой би трябвало да е обект на социалната политика в страната, която може да адресира подобен въпрос. В дългосрочен план решението може да се търси и в икономическата политика, която да е насочена към подобряване на бизнес средата, тъй като това води след себе си и повишаване на заетостта и благосъстоянието на населението. Освен това трябва да се направи и задълбочен анализ на алтернативите на отоплението с електроенергия, както от гледна точка на ефективност, включително разходи за едно домакинство, така и от гледна точка на достъпност, включително изградена инфраструктура.

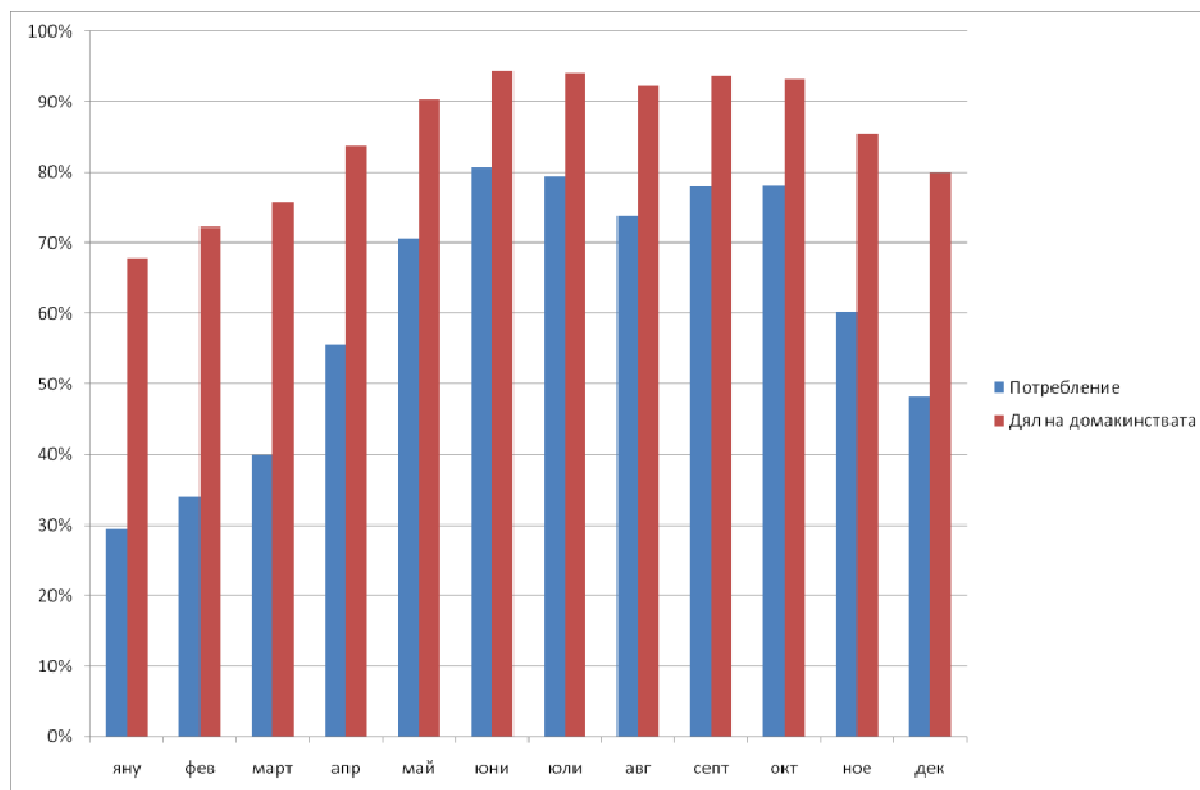
1.2. Потребление по групи домакинства

Наблюдават се сериозни диспропорции при потреблението на електроенергия от двете групи домакинства. Така например консумираното количество електроенергия от домакинствата с месечно потребление до 500 КВтч е най-високо през юни³, когато достига близо 81% от цялата консумирана от домакинства електроенергия за същия месец. Това означава, че около 94,4% от домакинствата потребяват 81% от електроенергия, докато около 5,6% от домакинствата потребяват около 19%. Ситуацията е почти огледална през януари – домакинствата с потребление до 500 КВтч са около 68% от всички и консумират около 29,4% от електроенергията, а тези с потребление над 500 КВтч представляват около 32% и консумират около 70,5% от електроенергията.

Средногодишната месечна консумация на домакинствата с потребление до 500 КВтч като дял от цялото потребление в периода 2009-2014 г. е 60,7%, а делът на домакинствата е 85,3%. Същевременно делът на консумацията на домакинствата с потребление над 500 КВтч е 39,3% при дял на тези домакинства от 14,7%. Във всички месеци на годината делът на домакинствата с потребление до 500 КВтч значително надхвърля делът на консумираната от тях електроенергия, като тази разлика е над два пъти през по-голямата част от отоплителния сезон. В същото време във всички месеци на годината делът на домакинствата с потребление над 500 КВтч е няколко пъти по-нисък от дела на консумираната от тях електроенергия.

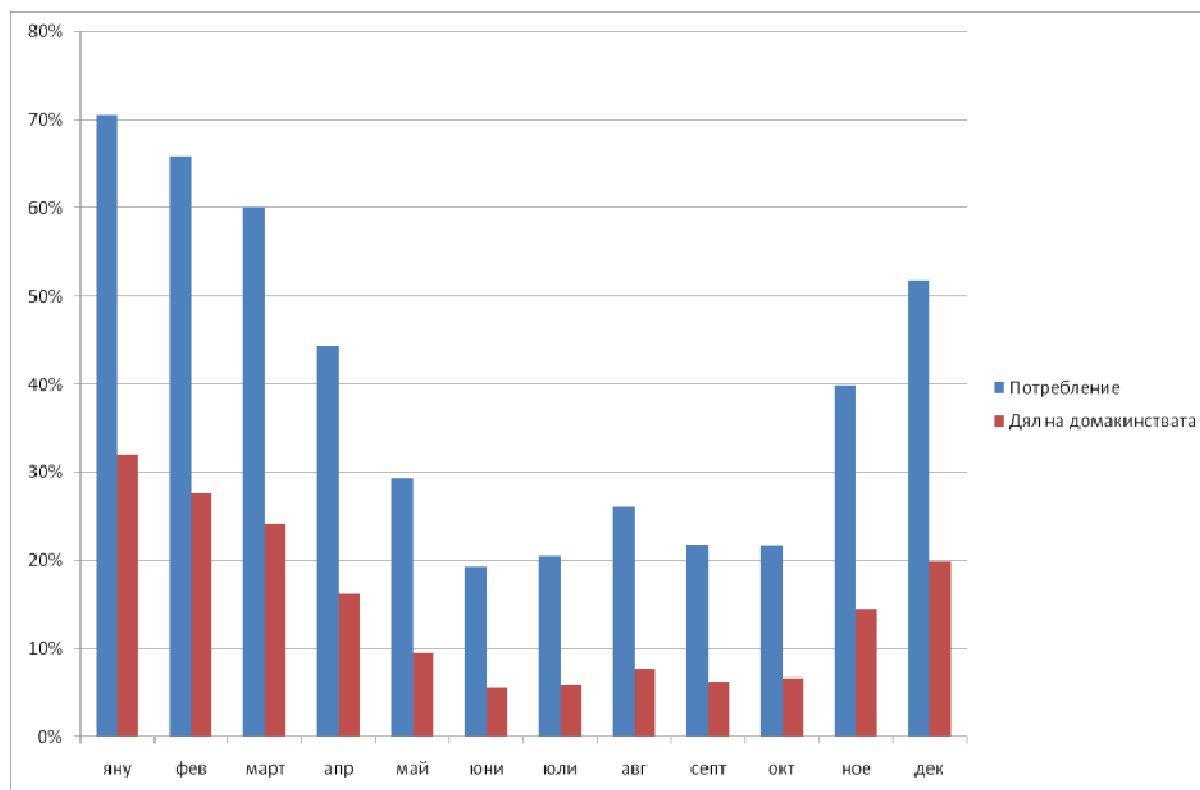
³ Изчисленията са направени на база на средни месечни данни за периода 2009-2014 г.

Графика 3. Дял на домакинствата с месечно потребление до 500 кВтч (без тези с нулево потребление) и дял на консумираната от тях електроенергия, средно за периода 2009-2014 г.

Източник: „ЕВН България Електроснабдяване“ ЕАД

Графика 4. Дял на домакинствата с месечно потребление над 500 КВтч (без тези с нулево потребление) и дял на консумираната от тях електроенергия, средно за периода 2009-2014 г.

Източник: „ЕВН България Електроснабдяване” ЕАД

1.3. Средно потребление на домакинство

От големите разлики между дела на двете групи домакинства и тяхната консумация естествено следват и големи разлики в средното им потребление. Така например то е почти постоянно за домакинствата с месечно потребление до 500 КВтч и варира между 173,8 КВтч през юни и 188,4 КВтч през януари. В същото време средно консумираната електроенергия от домакинствата с високо потребление варира между 701,9 КВтч през юни и 949,9 КВтч през януари.

Прави впечатление, че средната консумация на електроенергия от домакинства с високо потребление в края на 2012 г. и началото на 2013 г. е по-висока в сравнение с други години, което не може да се обясни изцяло с настъпването на отоплителния сезон. Докато средните температури през декември 2012 г. са най-ниските за същия месец в периода 2009-2014 г., което логично води до по-високо потребление на електроенергия, температурите през януари-март 2013 г. са най-високите за съответните месеци в периода 2009-2014 г. В същото време средното потребление през януари е на най-високото ниво за съответния месец в разглеждания период, а потреблението през февруари е по-високо в сравнение с 2009 г. и 2011 г. С други думи повишеното потребление на отделните групи домакинства по време на отоплителния сезон не се влияе единствено от температурни различия, но и от собствените им профили на потребление, които зависят от специфични за домакинствата фактори.

1.4. Средна сметка за електроенергия

Средната сметка е функция на три величини – броят на домакинствата с потребление, различно от нулево, консумираната електроенергия през деня и през нощта, дневната и нощната тарифи на електроенергията. В периода 2009-2014 г. присъединените домакинства към

електроразпределителната мрежа на ЕВН се увеличават през всяка изминала година, като през 2014 г. те са над 3% повече в сравнение с 2009 г. В същото време средногодишното месечно потребление на домакинствата в рамките на една година намалява, а средногодишната месечна сметка се увеличава. Това се дължи изцяло на по-високите дневни цени на електроенергията.

Таблица 1. Изменение на крайните цени, средното потребление и средната стойност на сметката за електроенергия на домакинствата през 2014 г. в сравнение с 2009 г.

	Изменение на средно-претеглените крайни цени*	Средно потребление		Средна сметка		Промяна в средното потребление	Промяна в средната сметка
		2009	2014	2009	2014		
Дневна тарифа	6,3%	-	-	-	-	-	-
Нощна тарифа	-3,5%	-	-	-	-	-	-
Потребление до 500	-	181,44 КВтч	183,97 КВтч	29,50 лв.	31,37 лв.	1,4%	6,3%
Потребление над 500	-	786,22 КВтч	759,07 КВтч	126,21 лв.	128,18 лв.	-3,5%	1,6%
Общо	-	276,96 КВтч	269,19 КВтч	44,63 лв.	45,63 лв.	-2,8%	2,2%

*Промяната в цените е изчислена на база на календарна година, като са взети предвид традиционните ценови решения, които влизат в сила в средата на всяка година, както и ценовото решение, влязло в сила от началото на октомври 2014 г.

Източник: „ЕВН България Електроснабдяване” ЕАД, ценови решения на ДКЕВР, собствени изчисления

От таблицата се вижда, че въпреки по-големия ръст на средната сметка на домакинствата с ниско и средно потребление в сравнение с увеличението при домакинствата с високо потребление, промяната в периода 2010-2014 г. възлиза на 1,87 лв. месечно. Средното увеличение в месечните сметките на домакинствата с високо потребление е сходно като абсолютна стойност – 1,96 лв., но като процент от средната сметка е значително по-малко.

За да се постави това увеличение в перспектива трябва да се има предвид, че то се случва в период от пет години. С други думи увеличение от 6,3% в периода 2010-2014 г. означава средногодишно увеличение на сметката за електроенергия с около 1,23% за потребителите с ниско и средно потребление. Средногодишното увеличение на сметките на домакинствата с високо потребление в същия период е около 0,32%. Средногодишното увеличение за всички домакинства, присъединени към мрежата на ЕВН, възлиза на 0,44% в периода 2010-2014 г. За сравнение, средногодишната инфлация за същия период възлиза на около 1,5%, средногодишният ръст на цените при горива и смазочни материали е около 5%, а увеличението на компенсациите на наетите лица⁴ в страната е около 6%.

⁴ Те включват работната заплата и разходите на работодателите за социални и здравноосигурителни вноски. Работната заплата включва всички начисления на работодателя в стойност и натура и всички доплащания съгласно трудовото законодателство.

Таблица 2. Промяна в цените на избрани стоки, инфлацията (измерена чрез Хармонизирания индекс на потребителските цени) и компенсацията на наетите лица през 2014 г. в сравнение с 2009 г.

	Изменение за целия период	Средногодишно изменение
Дневна тарифа*	6,3%	1,2%
Нощна тарифа*	-3,5%	-0,7%
Промяна в ср. фактура на домакинства с потребление до 500 КВтч	6,3%	1,2%
Промяна в ср. фактура на домакинства с потребление над 500 КВтч	1,6%	0,3%
Промяна в ср. фактура на всички домакинства	2,2%	0,4%
Компенсация на наетите лица	27,4%	6,0%
ХИПЦ	7,7%	1,5%
Горива и смазочни материали	34,2%	5,0%

*Промяната в цените е изчислена на база на календарна година, като са взети предвид традиционните ценови решения, които влизат в сила в средата на всяка година, както и ценовото решение, влязло в сила от началото на октомври 2014 г.

Източник: „ЕВН България Електроснабдяване” ЕАД, ценови решения на ДКЕВР, НСИ, собствени изчисления

Промяната в потреблението на двете групи домакинства в периода 2009-2014 г. не следва постоянна тенденция. Така например средногодишното месечно потребление на домакинствата с ниско и средно потребление е почти непроменено, като значителен ръст се наблюдава единствено през 2014 г. Това показва, че потреблението на тази група домакинства е сравнително нееластично, т.е. трудно се изменя по обективни причини (цена на електроенергията) или субективни такива (особености, свързани с индивидуалното потребление).

В същото време се наблюдават сериозни различия в средногодишното месечно потребление на домакинствата с високо потребление, като то е най-високо през 2009 г. и най-ниско през 2014 г. Подобни изменения говорят за висока степен на еластичност. Прави впечатление, че делът на домакинствата с високо потребление е най-голям през 2009 г. и през 2013 г. В началото на 2009 г. са преустановени доставките на газ от Русия, което естествено води до по-високо потребление на електроенергия за отопление през зимата на същата година. Независимо от това високото потребление през цялата 2009 г. не може да се обясни единствено с преустановяването на доставките на газ, тъй като се наблюдава увеличено потребление и през останалите месеци, включително и летните, независимо от настъпилата икономическа криза. Причината за големия дял на домакинствата с високо потребление в началото на 2013 г. може да се потърси в нереално ниските цени на електроенергията за домакинства в предходните години. Ниските цени стимулират по-високо потребление и създават очакване, че отоплението с електроенергия ще продължи да бъде по-евтино от алтернативите, като например централното отопление. Инертността при потреблението може да е едно от обясненията за протестите в началото на 2013 г.

2. Енергийни помощи и енергийна бедност

Както става ясно от направения преглед, делът на домакинствата с потребление над 500 КВтч рязко се увеличава по време на отоплителния сезон, което води и до сериозно увеличение на сметките за електроенергия. Това увеличение е от 31,28 лв. средномесечна сметка за периода април-октомври⁵ до 141,29 лв. за периода ноември-март. При увеличение на дела на домакинствата с високо потребление с до 25 пр.п. по време на отоплителния сезон и ръст на средномесечните сметки над 4 пъти възниква въпросът за социалната поносимост на тази цена за тези 25% от домакинствата. Независимо от това не трябва да се бърка делът на домакинствата с по-високо потребление с тези, които изпитват затруднение с плащането на сметките за ток, тъй като за една част от тази група отоплението на електроенергия е осъзнат избор, който не тежи на бюджета на домакинствата. При останалите домакинства с ръст в потреблението и затруднено посрещане на по-високите разходи, трябва да се потърсят конкретните причини, водещи до по-високата консумация и да се намерят фокусирани решения. Подтискането на цената на електроенергията за всички домакинства не може да се разглежда като панацея за социален проблем, размерите на който дори не са известни на регулатора или на Министерството на труда и социалната политика. Защото не е едно и също едно домакинство да среща затруднения с плащането на сметките за ток поради ниски доходи и ниско ниво на благосъстояние и това трудностите да се дължат на лошо планиране и управление на семейния бюджет.

Ако се съди по броя на отпуснатите целеви помощи за електроенергия за отопление, проблем няма, тъй като той е пренебрежим дори в сравнение само с домакинствата, присъединени на територия на ЕВН. На фона на до 250 000 домакинства⁶, преминаващи в групата на домакинства с високо потребление по време на отоплителния сезон, в периода 2010-2014 г. целеви помощи за електроенергия за отопление се отпускат средногодишно на 20 331 домакинства. Тези данни навеждат на мисълта, че управляващите не виждат (основателно или не) трудности при заплащането на сметките за електроенергия от страна на домакинствата.

Целевата помощ се изчислява като „левовата равностойност на 350 КВтч електроенергия, от които 250 КВтч дневна и 100 КВтч нощна електроенергия, по осреднена крайна продажна цена на електроенергията за битов потребител в началото на отоплителния сезон”⁷. За отоплителния сезон 2014/2015 г. право на помощи имат лица с месечен доход до 151,50 лв. за домакинство с едно лице и 217,20 лв. общ месечен доход на съвместно живеещи съпрузи⁸. От тези доходни прагове става ясно, че управляващите не правят разлика между доходна бедност, или широкото разбиране за бедност, и енергийна бедност⁹, тъй като всички доходни прагове се определят на база на гарантирания минимален доход и диференцирания минимален доход. Тези минимални доходи се смята, че са достатъчни да задоволят основни жизнени потребности (тоест да се надскочи линията на бедността).

⁵ Средномесечните фактури са изчислени на база осреднени стойности за периода 2009-2014 г.

⁶ До 25% от над 1 млн. домакинства, присъединени към мрежата на ЕВН

⁷ Министерство на труда и социалната политика, Наредба № РД-07-5 от 16 май 2008 г.

⁸ Дирекция „Социално подпомагане” - <http://pomosti.oneinform.com/socialni-pomosti/>

⁹ Съществува разлика между значението на термина „енергийна бедност”. Според дефиницията на Световния икономически форум едно домакинство е енергийно бедно, ако то няма физически достъп до електроенергийната мрежа - http://www.weforum.org/pdf/energypoverity/executive_summary.pdf. В Западна Европа енергийната бедност (fuel poverty) е свързана с невъзможността на едно домакинство да поддържа отоплението на домакинството на адекватно ниво на разумна цена, въз основа на доходите си. За целта на анализа е възприета втората дефиниция.

2.1. Енергийна бедност

Най-широкоразпространената дефиниция на енергийна бедност може да се намери в британския Закон за топли домове и енергийна икономия¹⁰, която определя лице като енергийно бедно, ако то е член на домакинство с ниски доходи, което не може да се отоплява на разумна цена. Дефиницията не е абсолютна, тъй като отделно от закона държавен орган определя какво се има предвид под „нисък доход“ и „разумна цена“, и кога едно жилище се счита за отоплено. По силата на тази дефиниция британският Департамент за енергетика и климатични промени¹¹ счита едно домакинство за енергийно бедно, ако разходите му за адекватно отопление (21°C за всекидневната и 18°C за останалите помещения) на жилището надхвърлят 10% от доходите. През 2010 г. британското правителство взема решение да възложи изготвянето на независима оценка за наличието или липсата на разлики между енергийна бедност и доходна бедност, както и изготвяне на нова дефиниция на първата. Оценката е изготвена от професор Джон Хилс¹², в резултат на което правителството на Великобритания възприема нова дефиниция за енергийна бедност. Според нея едно домакинство е енергийно бедно, ако разходът за отоплението му е над медианния разход за страната, и ако този разход бъде направен, остатъчният доход ще бъде под определената линия на бедност.

Въпреки че е необходимо да се прави разлика между енергийна и доходна бедност, тя не трябва да се изопачава, нито пък трябва да се злоупотребява с наличието на такава разлика. За да се изчислят адекватни доходни прагове за енергийна бедност в България, първо, е необходимо да се възприеме и адаптира по-новата и по-обективна дефиниция на енергийна бедност и второ, да се проведе обективно изследване и да се създаде статистика за наличието на енергийна бедност в България. Автоматичното възприемане на едно домакинство за енергийно бедно, ако разходите му за електроенергия, отопление и горива надхвърлят 10% от дохода му, не е добра идея. Така например ако доходите на едно домакинство са 3000 лв., а месечната сметка за електроенергия и парно е около 400 лв., едва ли някой би се съгласил, че домакинството е енергийно бедно.

Освен разходите за електроенергия, трябва да се обърне внимание и на дефиницията за „отоплено жилище“. Изследване на Световната здравна организация¹³ от 1987 г. показва, че при температура на въздуха от 18-24°C в дома не са открити рискове за здравето на живеещите. От тази гледна точка, когато се оценява наличието на енергийна бедност, трябва да се направи и ясна оценка дали месечният разход за електроенергия, отопление и горива е възможно най-нисък за постигане на трайна температура от 21°C за всекидневната и 18°C за останалите помещения в жилището. Това е необходимо, за да се изключат всички домакинства, в които уредите за отопление работят на „максимални обороти“, а температурата е над приетите граници, но това се постига за сметка на ниска енергийна ефективност.

2.2. Забавени плащания на домакинства и прекъсвания на електрозахранването

Друг възможен индикатор за дела на домакинствата, които изпитват затруднения със сметките и съответно е възможно да се енергийно бедни, са закъсненията при заплащането на сметките на домакинствата за електроенергия и прекъсванията на подаваната електроенергия към тях.

¹⁰ Warm Homes and Energy Conservation Act - <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/31/section/1>

¹¹ Home Energy Conservation Act Report; 2013 - https://www.charnwood.gov.uk/files/documents/heca_2013/HECA%202013.pdf

¹² Hills, John; 2012; Getting the Measure of Fuel Poverty; CASE report 72 - <http://sticerd.lse.ac.uk/dps/case/cr/CASEREport72.pdf>

¹³ World Health Organisation; 1987; Health Impact of Low Indoor Temperatures: Report on a WHO Meeting; Copenhagen - <http://tinyurl.com/3ghblbm>

Изследване на ЕВН сред около половината от клиентите им през 2013 г. показва сравнително нисък дял на закъсняващи клиенти с плащането на фактурите – под 24% от всички клиенти с потребление, различно от нулево, който показва, че трудно може да се говори за широко разпространен проблем с плащането на сметките за ток. От тези 24% от домакинства със закъснения огромен дял – 71%, закъсняват с плащането на фактурите с не повече от 6 дни. Това показва, че дори и да има закъснение при плащането, най-вероятната причина е физическа невъзможност за плащане или забравяне, а не финансово затруднение. От данните за честотата на закъсненията също се вижда, че вероятността причина за забавените плащания да е финансово затруднение е сравнително малка. Така например от домакинствата, които закъсняват с не повече от 6 дни при заплащане на фактурите (под 24% от всички домакинства), около 50% закъсняват при заплащането на не повече от две фактури за цялата година.

Финансови затруднения може да се наблюдават при групата домакинства, които закъсняват с плащането на фактурите с над 6 дни и които възлизат на около 7% от всички домакинства през 2013 г. Друга група домакинства, която може потенциално също може да среща финансови затруднения, са закъсняващите при плащанията си с не повече от 6 дни, при които закъснения се наблюдават при три до пет фактури през годината – около 4,5% от всички домакинства. При тези две групи потребители е необходим допълнителен задълбочен анализ, който да се фокусира върху причините за закъснението при плащането на фактурите, тъй като съществуват редица други фактори, различни от финансовите затруднения.

Реално преустановяване на снабдяването с електроенергия се наблюдава при около 11-12% от клиентите на дружеството. Делът на клиентите, чието снабдяване с електроенергия е преустановено повече от един път, е около 3-4%, а повече от два пъти – по-малко от 2%. Сравнително ниския дял на закъсненията при заплащането на повече от две фактури, както и преустановяването на снабдяването с електроенергия повече от два пъти през 2014 г. поставят под въпрос твърдението за системен проблем при заплащането на сметките за електроенергия от страна на домакинствата. Данните навеждат на мисълта, че дори и да съществува проблем при заплащането на сметките за електроенергия, той е изолиран до ограничена група от потребители и като такъв следва да бъде обект на фокусиран подход от страна на съответните държавни органи. Поставянето на тази ограничена група потребители на преден план и използването ѝ като аргумент за провеждането на регулаторна политика, която поддържа изкуствено ниски нива на регулираните цени на електроенергията не само противоречи на законовата рамка, но и поставя под въпрос безпроблемната работа на сектора и балансирането между интересите на компаниите в него и крайните потребители.

Изводи и заключения

От направеният преглед на потреблението на различните групи домакинства ясно се открояват няколко заключения:

- Делът на домакинствата с потребление до 500 кВтч е над два пъти по-висок в сравнение с дела на домакинства с потребление над 500 кВтч;
- Делът на домакинствата с ниско и средно потребление е по-нисък през отоплителния сезон в сравнение с останалата част на година в резултат на сезонното използване на ваканционни/временни жилища и вили, които през останалата част от годината са с нулево потребление;
- Делът на домакинствата с високо потребление е около 5% през юни, но рязко се увеличава с началото на отоплителния сезон през ноември до около 15% и надминава 30% през януари;

- Средногодишният дял на домакинствата с ниско и средно потребление е около 85%, а консумираната от тях електроенергия – около 61%, докато дялът на домакинствата с високо напрежение е около 15%, а консумираната електроенергия – около 39%;
- Консумираната електроенергия на домакинствата с ниско и средно потребление е нееластична, докато при домакинствата с високо потребление се наблюдава значително по-висока еластичност;
- Потреблението на последните не е продиктувано единствено от метеорологични обстоятелства, а зависи и от индивидуалния им профил на потребление;
- Увеличението на средната сметка на домакинствата на територията на ЕВН в периода 2010-2014 г. е пренебрежим както в абсолютно, така и в относително изражение;
- Ръстът на средната сметка е в пъти по-нисък както от инфлацията за същия период, така и от увеличението на компенсацията на наетите лица;
- Резултатите от изследване на ЕВН за закъсненията при плащане на сметки за електроенергия и преустановяване на снабдяването с такава показва, че това е изолиран феномен:
 - Закъснения при плащането на фактури се наблюдава при не повече от 24% от всички домакинства;
 - Закъснения с до шест дни се наблюдава при 16,8% от всички домакинства, което е 71% от закъсняващите домакинства;
 - Закъснения с до шест дни при не повече от две фактури се наблюдава при 8,2% от всички домакинства, което е близо половината от закъсняващите с до шест дни;
 - Закъсняващите с до шест дни при между три и пет фактури представляват близо 4,5% от всички домакинства;
 - Закъсняващите с над шест дни представляват около 6,9% от всички домакинства;
- От направения преглед на отпускните целеви помощи за електроенергия за отопление се открояват слабости по отношение както на идентифицирането на социалния проблем, свързан с отоплението на жилищата, така и на адекватността на социалната политика.

Освен че дялът на домакинствата с ниско и средно потребление през отоплителния сезон намалява в сравнение с останалата част от годината, това се отнася и за всяка от разгледаните подгрупи с месечно потребление до 75 МВтч, до 150 МВтч, до 300 МВтч и до 500 МВтч. Това означава, че дори и да има преразпределение между тези групи то вероятно е пренебрежимо малко. В същото време дялът на домакинствата с високо потребление през януари е с около 25 пр.п. над същия през юни. С други думи дялът на домакинствата, които могат да изпитат увеличена финансова тежест в резултат на настъпването на отоплителния сезон, в основна степен е ограничена именно до не повече от 25% от всички домакинства, присъединени и реално потребляващи на територията на ЕВН.

Ценовата политика на Комисията за енергийно и водно регулиране по отношение на регулирания пазар третира всички домакинства като защитени потребители, което води както до прилагане на непазарни практики по отношение на регулираните цени, така и до нарушаване на мандата на комисията, определен в Закона за енергетиката (ЗЕ). Регулираните цени на домакинствата се поддържат изкуствено ниски за сметка на кръстосано субсидиране между небитови и битови потребители, забранено по силата на чл. 31, ал. 6 от ЗЕ, и чрез регулирани цени за производителите на електроенергия, които генерират загуби за съответните предприятия (в разрез с чл. 31, ал. 2 от ЗЕ) и др. Дежурното обяснение на комисията винаги е „социално поносимата“ цена на електроенергията, както и протестите от началото на 2013 г. Прегледът на данните за потреблението показва, че дори и да съществува

проблем с възможността на домакинствата да плащат по-високите сметки за електроенергия през отоплителния сезон, той е изолиран до не повече от ¼ от домакинствата в мрежата на ЕВН и не следва да бъде водещ при определянето на регулираните цени на електроенергията и мрежовите услуги. Следва да се направят подобни анализи и за останалите домакинства, присъединени към мрежите на другите две електроразпределителни дружества.

Нещо повече, изкуствено ниските цени на електроенергията стимулират по-високото ѝ потребление за сметка на алтернативни източници на отопление. Генерирането на електроенергия от първични енергийни източници (например въглища и природен газ) е значително по-неефективно в сравнение с генерирането на топлоенергия. С други думи разходите са твърде големи на фона на ползите от производството. Реалната цена за тази неефективност рано или късно ще бъде заплатена от крайните потребители независимо дали ще бъде под формата на увеличени разходи за електроенергия или по линия на по-високи държавни разходи, които са финансират чрез данъци.

След като се види цялостната картина за увеличението на дела на домакинствата с високо потребление на електроенергия по време на отоплителния сезон, следва да се направят и стъпки за локализирането на свързаните с него социални проблеми, ако съществуват такива. Това зависи както от вариращия дял на домакинствата с увеличено потребление през отделните месеци на отоплителния сезон, така и от различното им благосъстояние, така и от използването на обективни дефиниция и подход при изследването на това дали едно домакинство е енергийно бедно или не.

Необходим е и анализ на причините, водещи до големия ръст на домакинствата с високо потребление през отоплителния сезон, които могат да се коренят както в липса на алтернативи, така и до изолирани субективни фактори. В случай, че има обективни причини, поради които отоплението с електроенергия няма алтернатива, трябва да се направят предложения за разрешаване на този въпрос и да се оценят разходите, свързани с тях. Едва след като бъдат направени всички тези стъпки и има повече яснота както за причините за даден проблем, така и за ползите и разходите от разрешаването му следва да се предприемат стъпки в посока промяна на нормативната уредба.